

אמרות מספריות במשנה ובתוספתא

מירב (טובול) כהנא*

א. מבוא

האמרה המספרית היא סוג ספרותי הכולל שני חלקים: ¹ (א) רשימת איברים שלהם תכונה משותפת אחת לפחות; (ב) כותרת המציינת את התכונה המשותפת ואת מספר האיברים שברשימה.² לרוב הכותרת מקדימה את רשימת האיברים, אך קיימות גם דוגמות הפוכות.³

במקרא

המקרא משופע באמרות מספריות, והן מופיעות בפרוזה ובשירה.⁴ אפשר שהדוגמות המוכרות ביותר של אמרות מספריות במקרא הן מפרק ל' במשלי (יח-לא), פרק המרכז חמש דוגמות של אמרות כאלו:

שְׁלֹשָׁה הֵמָּה נִפְלְאוּ מִמְּנֵי <וארבע> וְאַרְבָּעָה לֹא יִדְעוּתֵימִם: דֶּרֶךְ הַנְּשֹׂר בְּשָׂמִים, דֶּרֶךְ נֹחַשׁ עָלֵי צוּר, דֶּרֶךְ אֲנִיָּה בְּלֵב יָם, וְדֶרֶךְ גֹּבֵר בְּעֵלְמָה: [...] תַּחַת שְׁלוֹשׁ רִגְזָה אֶרֶץ וְתַחַת אַרְבַּע לֹא תוּכַל שְׂאֵת: תַּחַת עֶבֶד כִּי יִמְלֹךְ, וְנֹכַח כִּי יִשְׁבַּע לְחֵם: תַּחַת שְׂנוּאָה כִּי תִבְעַל, וְשִׁפְחָה כִּי תִירֵשׁ גְּבוּרָתָהּ: אַרְבָּעָה הֵם קִטְנֵי אֶרֶץ וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחַכְּמִים: הַנְּמָלִים עִם לֹא עָזוּ וַיִּכְנְוּ בְּקִיץ לְחֵמָם: שְׂפָנִים עִם לֹא עָצוּם וַיִּשְׂמֹוּ בְּסֹלֶעַ בֵּיתָם: מֶלֶךְ אֵין לְאַרְבָּעָה וַיִּצָּא חֲצִץ כְּלוֹ: שְׂמָמִית בְּיַדִּים תִּתְפָּשׂ וְהִיא בְּהִיכְלֵי מֶלֶךְ: שְׁלֹשָׁה הֵמָּה מִיִּטְבֵי צֶעַד וְאַרְבָּעָה מִיִּטְבֵי לֶכֶת: לֵישׁ גְּבוּר בְּבִהְמָה וְלֹא יָשׁוּב מִפְּנֵי כָל: זְרִיר מִתְנַיִם אִו תֵּישׁ וּמֶלֶךְ אֶלְקוּם עָמוּ:

כמה וכמה חוקרים דנו באמרות המספריות שבמקרא ובהתפתחותן.⁵ יש לציין במיוחד את מחקרו של רות, שעסק במבנה הדגם ובאפיוניו השונים. לפי בדיקתו רוב האמרות כוללות רשימות של שני איברים

¹ האמרה המספרית שייכת לסוג ספרותי כללי של רשימות. לתיאור כללי של רשימות בספרות המזרח הקדום ראו Roy Sasha, *The Forms and Functions of Lists in the Mishnah*, Ph.D. thesis, University of Manchester 2006, pp. 20-23. ציוני דרך בהתפתחות המחקרית של התחום הזה ראו אצל Wayne Sibley Towner, *The Rabbinic "Enumeration of Scriptural Examples"*, Leiden 1973, pp. 1-3.

² W.M.W. Roth, *Numerical Sayings in the Old Testament: A Form-Critical Study*, Leiden 1965, p. 1.

³ למשל במקרא: "בְּנֵי שְׂמֵעִי <שלמות> שְׁלוֹמִית וְחַזִּיאֵל וְהָרֵן שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה רְאִשֵׁי הָאֲבוֹת לְלַעֲדוֹן" (דברי הימים א כג, ט); "אִם אַחֲרַת יָקַח לוֹ שְׂאֵרָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגְרַע: וְאִם שְׁלֹשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וַיִּצָּאָה חֲנָם אֵין כְּסָף" (שמות כא, י-יא). ראו להלן דוגמות מלשון חז"ל.

⁴ בשירה התבנית הזו בנויה טוב מפרוזה. ראו רות, עמ' 7.

⁵ מעט חוקרים טענו שמוצאו של הדגם הנדון במקרא הוא בגרסה הארמית של משלי אחיקר ובכתבי יב. ראו Friedrich Stummer, *Der kritische Wert der altaramäischen Ahikartexte aus Elephantine*, Münster 1914, p. 58; Harry Ranston, *The Old Testament Wisdom Books and Their Teaching*, London 1930, p. 57. חוקרים שבאו אחריהם לא אימצו את שיטתם. טורשזינר טען שהאמרות המספריות התפתחו מהחידה המקראית, וכמה חוקרים הלכו בעקבותיו. ראו Harry Torczyner, "The Riddle in the Bible", *Hebrew Union Collage Annual* 1 (1924), p. 135. כמה חוקרים טענו שהתבנית של האמרות המספריות הייתה מעין רשימה אנציקלופדית של ידיעות שונות המציינת תופעות שונות בטבע, וטכניקה כזו מוכרת במזרח הקדום ובמיוחד בתרבות המצרית. ראו למשל

עד שבעה איברים. רות מבחין בשלושה סוגים של אמרות מספריות מבחינת תוכן הרשימה: נרטיביות; רפלקטיביות; הורטיביות.⁶

בספרות חז"ל

ספרות חז"ל לתקופותיה ולגווניה משופעת באמרות מספריות.⁷ כמה חוקרים עסקו בעולם המספרים המשתקף מספרות חכמים,⁸ אך מעטים דנו בזגם של האמרות המספריות. בראשית המאה הקודמת התפרסם מאמר גדול של וונשה שעסק באמרות המספריות בספרות חז"ל.⁹ וונשה התמקד במספרים שתיים עד עשר ואסף 600 אמרות מספריות שבהן מתועדים מספרים אלו.¹⁰ מסקנותיו הן שכמו במקרא גם בספרות חכמים רוב האמרות נסבות סביב המספרים שתיים עד עשר, ושכל המטרה הדידקטית של האמרות המספריות (הקלה על הזיכרון) השימוש בהן נעשה נפוץ בספרות חז"ל יותר מבמקרא.¹¹ באמצע המאה ה-20 פרסם נדור את מסקנות מחקרו על האמרות המספריות בספרות חז"ל.¹² הדוגמות במאמרו הן רק ממסכת אבות ומאבות דרבי נתן, והוא מתמקד בשלושה מספרים בלבד: ארבע, שבע

Alt Albrecht, "Die Weisheit Salomons", *Theologische Literaturzeitung* 76 (1951), pp. 134-144; Artur Weiser, *Introduction to the Old Testament*, transl. by D.M. Barton, London 1961, p. 41; Wayne Sibley Towner, *The Rabbinic "Enumeration of Scriptural Examples"*, Leiden 1973, pp. 2-

3

⁶ באמרות הנרטיביות [narrative numerical sayings] נכללים כמה סוגי רשימות: (א) קבוצות גנאולוגיות [genealogical groupings]; (ב) קבוצות חברתיות [social groupings]; (ג) קבוצות גיאוגרפיות [geographical groupings]. באמרות הנרטיביות צורת הפועל שבכותרת היא בעבר, ומטרת הספירה היא לספק אינפורמציה הכרחית לסיפור המסופר.

אמרות מספריות רפלקטיביות [reflective numerical sayings] נוצרו מהתבוננות האדם בעולם שסביבו ומהניסיון להבינו. התבוננות זו הולידה רשימה של תופעות שמטרתן לשמר את ההבנה שנוצרה וליצור ארגון של התופעות מתוך אי סדר. רות מבחין בגילויים שונים המשתמרים באמרות אלו: (א) טבע [observation of nature]; (ב) חברה [observation of society]; (ג) היסטוריה [reflection on history]. הפועל בכותרת של האמרות הרפלקטיביות הוא פועל בצורת בינוני. ההופעה של המספר בקבוצה זו חיונית מאוד, משום שהוא מגדיר בדיוק כמה איברים יש בקבוצה: המספר מדויק, לא פחות ולא יותר. אמרות כאלו מצויות גם ביוונית הקלאסית ובהודית העתיקה.

האמרות ההורטיביות [hortative numerical sayings] מציינות דרישות מהאדם הנמען. רות מציין שיש שני סוגים של דרישות: חוקיות ופולחניות. האמרות ההורטיביות דומות לאמרות הרפלקטיביות מבחינת תכונותיהן, אלא שבהן הפועל שבכותרת יכול להופיע גם בצורת עתיד.

⁷ מעבר לאמרות המספריות הרבות המצויות בתלמוד מתקופת האמוראים יש אמרות רבות שמקורן פנאי ואינן בספרות התנאית שלפנינו. ראו 'היגר, אוצר הברייתות, י, ניו יורק תש"ה, עמ' 78. במקום אחר היגר מציין שרבות מהברייתות האגדיות המתועדות בבבלי תחת "תנו רבנן" ואשר אינן מתועדות בספרות התנאים מתחילות במספרים. ראו אוצר הברייתות, ו, ניו יורק תש"ג, עמ' 384.

⁸ למשל אריה כרמל, "מבנה מספרי בסוגיות הש"ס", המעין כב (תשכ"ב), עמ' 19-22, המציג כמה סוגיות שהגמרא מציינת בהן כמה דעות, ואלו עולות לספירה מיוחדת; אברהם קורמן, "מספרים במקרא ובחז"ל", בשדה חמד לא (1988) עמ' 234-238, דן בשיטת הספירה "ארבעים חסר אחת"; לאחרונה הציג נוביק את מחקרו על אודות התבנית "ארבעה או חמישה" במשנה ובתוספתא: T. Novick, "Crafting Legal Language: Four or Five in the Mishnah and the Tosefta", *Jewish Quarterly Review* 98.3 (2008), pp. 289-304.

⁹ Aug. Wünsche, "Die Zahlensprüche in Talmud und Midrasch", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 65 (1911), pp. 57-100; 66 (1912), pp. 414-459.

¹⁰ עיקרו של המאמר הוא בהבאת התמניות ומיונן לפי המספר. לא ברור כיצד אסף וונשה את התמניות. רוב התמניות הן מהתלמוד, רבות אחרות מאבות דרבי נתן, ויש גם מובאות ממדרשים שונים – מוקדמים ומאוחרים. הרוב המוחלט של האמרות המספריות מהמשנה אינו מתועד כלל; לתוספתא כמעט שאין אזכור.

¹¹ וונשה, עמ' 61; טוונר, עמ' 247.

¹² G. Nador, "Some Numeral Categories in the Ancient Rabbinical Literature", *Acta Orientalia* 14 (1962), pp. 301-315

ועשר. לדעתו יש קשר בין המספר המופיע באמרה המספרית ובין הפונקציה שהאמרה מבקשת למלא. למשל, הקטגוריה של המספר עשר מתאימה במיוחד לרשימות של דברים חומריים, מכיוון שלמספר זה יש הילה דתית תיאולוגית מקדמת דנא, והמשנה מנסה להחליש מוטיב זה על ידי קישור המספר לחומר.¹³

מחקרו של טוונר בחן את האמרות המספריות במכילתא דרבי ישמעאל.¹⁴ לטענתו, יש להבחין בין האמרות המספריות ה"משליות" (proverbial enumeration) ובין האמרות הפרשניות (exegetical enumeration). לדבריו, האמרות הפרשניות הן חידוש שצמח בספרות התנאית.¹⁵ טוונר מייין את הפניות הללו לשש קבוצות שונות המובחנות זו מזו לפי הפונקציות שלהן ולפי אופיין של הדרשות ההלכתיות.¹⁶

בשנת 2006 התפרסמה עבודת דוקטור של שאשה על הרשימות במשנה. מסקנותיו נוגעות לאופי הרשימה, לקישורה לטקסט ולמבנה הרשימה. הוא מצא שהרשימות במשנה ממלאות כמה פונקציות (בשיח: 17:1) (משאב נתונים; 2) הגברת הקוהרנטיות של הטקסט; 3) ארגון טקסט או הצגת הנושא של הפרק או של המסכת; 4) כלי להשוואה או לניגוד. האמרות המספריות אינן חולקות מקום לעצמן בעבודתו אלא הן חלק מהדיון ברשימות הכלליות.

חוקרים נוספים העירו הערות נוספות על מאמרי ספרות אצל חז"ל. שפנייר, שביסס את דבריו על כמה אמרות מספריות המופיעות בתלמוד,¹⁸ טען שלפני עורכי התלמוד היו מונחים קובצי הלכות ומדרשים הבנויים בתבנית של אמרות מספריות, והעורכים הכניסו משם קטעים לתוך הגמרא.¹⁹ ווייס ציין שכרבע מהמסכתות שבש"ס פותחות באמרה מספרית, והאמרות הללו ממלאות תפקידים שונים.²⁰ לדבריו, האמרות המספריות קדומות למסגרת הכללית של כל מסכת שהן פותחות. פעמים שלאמרות אלו אין זיקה למה שבא אחריהן, ופעמים שמה שבא אחרי משנת הפתיחה תלוי בה, ויש בו ביאורים או הרחבות לנאמר בראש, כלומר האמרה המספרית קובעת את המסגרת הדיונית בהמשך הפרק. לדעת ווייס, במקרים אלו ניתן לקבוע שיש עדות פנימית לתלמודם של תנאים.

¹³ נדור, עמ' 304. קישור בין מספר לתכונה מוסרית או אנושית הוא ממאפייני עולם המספרים הפיתגוראי. ראו מ' חיוטין, "מיסטיקת המספרים בעולם העתיק (במקרא, במגילות קומראן ובכתבי פילון)", בית מקרא 41 א (תשנ"ו), עמ' 15 וההפניות הביבליוגרפיות שם.

¹⁴ הערה 5 לעיל. טוונר, עמ' 16-17, כותב שהאמרות המספריות מפוזרות בקטעי האגדה של מדרשי ההלכה, אך הן נפוצות יותר במשנה, בתוספתא ובתלמוד, בעיקר במסכת אבות, ובאבות דרבי נתן יש אף יותר. הוא מציין שיש שלושה חיבורים מאוחרים המשופעים באמרות מספריות: מדרש מעשה התורה (מאמרים עם המספרים שלוש עד עשר), מדרש שלוש וארבעה (מאמרים עם המספרים שלוש עד עשר, שתיים עשרה ושלוש עשרה, שמונה עשרה, עשרים ורבע ושבעים), מדרש מנורת המאור (מאמרים עם המספרים שלוש עד חמש עשרה).

¹⁵ עמ' 244-245.

¹⁶ ראו את הפרק הרביעי אצל טוונר העוסק במיון האמרות.

¹⁷ שאשה, עמ' 162-165.

¹⁸ אברהם שפנייר, "על דבר אי אילו מדרשים וקובצי הלכות שנוסדו על סדר המספרים", בתוך ספר היובל לאלכסנדר מארכס, דוד פרנקל עורך, ניו יורק תש"ג, עמ' 135-139.

¹⁹ ראו שם הוכחותיו המבוססות על העובדה שבתוך רצף של אמרות מספריות מסוימות הבנויות באותה תבנית וסביב נושא מסוים יש חציצות מסוימות המפריעות את הרצף. לדעתו חייבים להסכים שהיה מקור קדום שבו נשנה כל הרצף יחד, והאמירות שאינן עולות בקנה אחד עם הרצף הן תוספות מאוחרות שנוצרו קמעה ובהשגרת הלשון.

²⁰ משה ווייס, "משניות 'ספורות' בראש מסכת", סידרא א (תשמ"ה), עמ' 34, 41.

מלמד דן באפיונים סגנוניים שונים שבמסכת אבות, וביניהם האמרה המספרית.²¹ הוא מציין שדגם זה דומיננטי במסכת אבות משתי סיבות: המסכת היא חלק מהתורה שבעל פה, והיא מאופיינת כספרות מְּשָׁלִים. לדברי מלמד, המספר משמש יסוד כולל הן בהלכה הן באגדה.

ב. המחקר הנוכחי

המחקר הנוכחי מתמקד בחקר האמרות המספריות בשניים מהחיבורים החשובים של לשון התנאים: המשנה והתוספתא, ובהתחקות אחר המספרים שלוש עד עשר. רוב המחקרים שעסקו באמרות מספריות בלשון הז"ל לא טיפלו באופן שיטתי בחומר המשנאי,²² וכולם לא עסקו בצורה כזו באמרות המתועדות בתוספתא. במאמר יוצג תיאור המבנה של האמרות המספריות וינותח מבחינה תחבירית. כן יידון הקשר בין המאמר ובין השיח שבו המאמר משולב.

במשנה ובתוספתא נמצאו 326 אמרות מספריות, והתפלגותן מוצגת בטבלה שלהלן:²³

המספר	מספר האמרות	המספר	מספר האמרות
שלוש	163	שבע	17
ארבע	82	שמונה	8
חמש	32	תשע	2
שש	13	עשר	9

כפי שניכר מהטבלה, ככל שעולה מספר האיברים הנספרים כך השימוש באמרות המספריות יורד. עובדה זו מובנת אם זוכרים שמדובר בספרות שבעל-פה. הכלי הולם את יעילותו: יש בו עזר כשסופרים פרטים בודדים, וככל שהפרטים מתרבים כך קשה לזכרם, וגם קשה יותר למצוא להם מכנה משותף, וממילא אין שימוש יעיל בכלי. עם זאת קיימות גם רשימות מרובות איברים, כדוגמת הברייתא החותמת את מסכת אבות (ה, ה-ו), המפרטת ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, אך דוגמות כאלו מעטות.

שתי הסטיות היחידות לקשר ההפוך שבין המספר ובין התמניות של האמרות הן במספרים שבע ועשר. סטיות אלו ניתנות להבנה לאור המשמעות התרבותית שהייתה למספרים אלו בתרבויות קדומות – לא רק היהודית – עוד מתקופת המקרא.²⁴ הסבר זה טוב גם עבור המספר שלוש, שתמניותיו המרובות נובעות גם מחשיבותו התרבותית בחברה ולא רק מהנוחות שבספירת שלושה איברים.²⁵

1. מבנה האמרה ושיבוצה בשיח

כאמור, האמרה המספרית מורכבת מרשימת איברים – הם האיברים הנספרים, ומכותרת או משפט מתאר, הכולל את שם המספר ואת התכונה המשותפת של האיברים. ברוב המוחלט של האמרות הכותרת מקדימה את הרשימה הנמנית המתפקדת כתמורה:
[1] שלוש ארצות לביעור: יהודה ועבר הירדן וגליל (שביעית ט, ב);

²¹ ע"צ מלמד, "נוסח, מספר ומשקל במסכת אבות", סיני נ (תשכ"ב), עמ' קנב-קעו. כמה הערות נוספות על אמרות מספריות במסכת אבות מצויות גם אצל ש' שרביט, לשונה וסגנונה של מסכת אבות לדורותיה, באר שבע תשס"ו, עמ' 32-27.

²² רק מחקרו של שאשה בחן את כל החומר המשנאי, אך כאמור מאמרי הספורות הם חלק ממחקרו הרחב על הרשימות במשנה.

²³ המספרים שלהלן אינם הולמים כלל את ספירתו של ווינשה, וכאמור הרבה תמניות מהמשנה ומהתוספתא נשמטו במחקרו. יש כ-300 יחידות שיח של אמרות מספריות, מכיוון שכמה מהאמרות כוללות כמה מספרים, וראו בהמשך.

²⁴ למשל נדור, עמ' 301; 304, 311; חיוטין, עמ' 19.

²⁵ י' זקוביץ, על שלושה וארבעה: הדגם הספרותי שלושה וארבעה במקרא, ירושלים תשל"ט, עמ' 20-21.

- [2] כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם: מה למעלה, מה למטה, מה לפניו, מה לאחור (תוספתא, חגיגה ב, ז).
- מצאתי שמונה היקריות שבהן האמרה הכוללת את המספר באה אחרי הרשימה, והיא סיכום מספרי של המנייה שנעשתה קודם:
- [3] הזקנים אומ': ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו, כהנים אומ': כפר לעמך ישראל אשר פדית וגו', ורוח הקודש אומרת: וְנִפְּרָר לָהֶם הַדָּם. שלשה דברים, מי שאמר זה לא אמר זה (תוספתא, סוטה ט, ב);
- [4] הדינין העבודות והטהרות והטמאות והעריות, מוסף עליהן הערכין והחרמין וההקדשות. מקרא מרובה מדרש והלכות מרובות - יש להן על מי שיסמוכו. אבא יוסה בן חנן אומ': אילו שמונה מוקצעי תורה גופי הלכות (תוספתא, חגיגה א, ט; עירובין ח, כד);²⁶
- יש לציין שכל הדוגמות שבהן המספר מופיע בסוף הרשימה הן מן התוספתא. במשנה המספר מופיע תמיד בפתחתה של האמרה המספרית.
- רוב האמרות המספריות מופיעות בראש משנה,²⁷ בראש הלכה או בראש יחידת שיח כגון דוגמות [1] ו[2] לעיל. עם זאת נמצאו כמה היקריות שבהן האמרה המספרית מופיעה בהמשכו של השיח, והיקריות אלו בולטות לאור השכיחות הגבוהה מאוד של הופעת האמרה בראש שיח. ההיקריות שבהן המספר אינו מופיע בראש יחידת השיח מתחלקות לשלושה סוגים, שבכל אחד מהם המספר מנוע מלהופיע בכותרת מסיבה אחרת:
- א. היקריות שבהן בראש השיח מופיע כלל כלשהו או קביעה מקיפה, ואחר כך באה דעה המגבילה את הכלל לרשימה מספרית מוגבלת:
- [5] איו מוכרין בית [ה]כנסת אלא על תניי [...] דבר' ר' מאיר, וחכמ' אומ' מוכרין אותו ממכר עולם חוץ מארבעה דברים: למרחץ ולבורסקי לטבילה ולבית המים (מגילה ג, ב).
- [6] רבי יוסי אומר: כל הפרגלינין טהורין. וחכמים אומרי': שלשה פרגלינין הן: של צדי חיה - טמא מדרס; ושל צדי עופות - טמא טמא מת; ושל קיוצין - טהור מכלום (תוס', כלים ב"ב ב, יא).
- במקרים אלו האמרה המספרית משמשת יסוד חשוב באפיון מחלוקת בין שיטות. המחלוקת אינה על המהות הכללית אלא על היקפו של הדין.²⁸
- ב. היקריות שבהן ליחידת השיח יסודות נרטיביים, ומקומה ההגיוני של האמרה המספרית הוא בהמשך השיח בהתאם להשתלשלות הדברים. מכיוון שהמשנה מורכבת רובה מלשון חוק, ויסודות נרטיביים מופיעים יותר בתוספתא, גם ההיקריות הנדונות מתועדות בתוספתא יותר מבמשנה:
- [7] אמ' ר' יהודה: שבתי היית, והלכתי אצל ר' טרפון לביתו. אמ' לי: יהודה בני, תן לי סנדלי, ונתתי לו. פשט ידו לחלון ונתן לו הימנה מקל. אמ' ל[י]: בני בזה טיהרתי שלשה מצורעין. ולמדתי בה שבע הלכות [...] (תוספתא, נגעים ח, ב);
- [8] אבשלום ניתנוה בשערו לפיכך ניתלה בשערון [...]. ולפי שגנב שלוש גניבות: לב אביו ולב בית דין ולב אנשי ישראל, לפיכך ניתקעו בו שלשה שבטים (סוטה א, ח);
- ג. הסוג השלישי דומה לסוג השני, אך הוא מופיע בענייני חוק, כלומר מדובר ביחידת השיח הבנויה מכמה שלבים המסודרים בסדר הגיוני, והיחידה המספרית היא אחד הנדבכים המאוחרים בהכְנָה זו, ולכן היא באה בהמשך השיח:
- [9] אלו הן חטאות הציבור: שעירי ראשי חודשים ושל מועדות – שחיתתן בצפון וקיבול דמן בכלי שרת בצפון, ודמן טעון ארבע מתנות על ארבע קרנות. כיצד [...] (זבחים ה, ג);

²⁶ שאר התמניות הן: תוס', סנהדרין ד, ה; שם ז, יא; תוס', סוטה ט, ג 2X; תוס', כלים-ב"ב ב, ז (המספר נזכר גם במשפט הפתיחה של האמרה); תוס', ר"ה ב, ח.

²⁷ כאמור פעמים רבות גם בפתחת מסכת או פרק, ראו וייס עמ' 34.

²⁸ בעניין זה ראו עוד להלן בסעיף 2.

[10] חטאת העוף היתה נעשית על קרן דרומית מערבית. בכל מקום היתה כשירה אלא שזה היה מקומה. ושלושה דברים היתה אותה הקרן משמשת מלמטן ושלושה מלמעלן [...] (זבחים ו, ב);

2. מטרת השיח וסוגי האמרות

האמרות המספריות נחלקות לשתי קבוצות עיקריות מבחינת מטרתן הכללית: ברוב האמרות עיקרה של האמרה מכוון כלפי ציון האיברים המרכיבים את הרשימה – דווקא איברים אלו ולא אחרים, למשל: [11] חמשה לא יתרמו, ואם תרמו תרומתן תרומה: האילם והשיכור והערום והסומה ובעל קרי לא יתרמו, ואם תרמו תרומתן תרומה (תרומות א, ו). [12] שבע מידות שללח היו במקדש: הין וחצי ה[ה]ין ושלישית ההין ורביעית ההין לוג וחצי לוג ורביעית (מנחות ט, ב).

במיעוט מקרים (31 אמרות) מטרת האמרה היא לציין דין, תופעה או עניין מסוים המיוחסים לאיבר שנפרט. במקרים אלו מרכז הכובד אינו רק על הפריט הנמנה אלא גם על הדין המיוחס אליו. הצד השווה של הדוגמות הללו הוא שכל איבר בקבוצה אינו מסומן באופן מובחן מהאיברים האחרים בקבוצה, אלא מדובר באיברים שהמסומנים והמסומנים שלהם זהים מבחינת המציאות הכללית, וההבדל ביניהם הוא רק במציאות ההלכתית. למשל, המשנה שלהלן מבחינה בדיני איסור והיתר בשלושה סוגים של אבנים: [13] שלש(ה) אבנים הן: אבן שחצבה מתחילה לבומס – הרי זו אסורה; סיידה וכיירה לשם עבודה-זרה וחיידש – נוטל מה שחיידש; העמיד עליה עבודה-זרה וסילקה – הרי זו מותרת (ע"ז ג, ז).

רוב התמניות מסוג זה הן במספר שלוש, ורובן באות בתבנית 'שלוש + צירוף שמני + ה/ם/הן'. מתוך הדוגמות בתבנית זו 17 תמניות הן ממסכת כלים פרק כ"ד. כל המשניות בפרק זה הן אמרות מספריות עם המספר שלוש, כולן פותחות בתבנית הנדונה, ככולן ההתפרטות זהה וההבדל בין שלושת המסומנים קשור בדיני טומאה שונים: המסומן הראשון הוא טמא מדרס, השני טמא מת והשלישי טהור: [14] שלש עגלות הן: העשויה [כ]קתדרה – טמאה מדרס; כמיטה – טמאה טמא מת; ושלאבנים – טהור[ה] מכלום (כלים כד, ב).

לעתים אין לאיבר שם פרטי, והוא מצוין בשם מספר, מכיוון שעיקר החידוש הוא באינפורמציה המצוינת עליו ולא בשמו:

[15] ושלושה בתי דינים היו שם: אחד על פתח הר-הבית ואחד על פתח העזרה ואחד בלשכת הגזית (סנהדרין יא, ב).

פעמים ששתי המטרות שהוזכרו לעיל מצטרפות יחד, ומטרת האמרה היא הן בפירוט האיברים הן בציון דין או עניין מסוים שרלוונטי לכל איבר בקבוצה:

[16] ארבעה שומרין הן: שומר חנם והשואל, נושא שכר והשוכר. שומר חנם נשבע על הכל; והשואל משלם את הכל; ונושא שכר והשוכר נשבעין על השכר ועל השבויה ועל המיתה ומשלמים את האבידה ואת הגניבה (שבועות ח, א).

[17] בארבעה פרקים הִדְבַר מרובה: ברביעית [ו]בשביעית [ו]במוצאי שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה. ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית; [בש]ביעית מפני מעשר עני שבשלישית; במוצאי שביעית מפני פירות שביעית; במוצאי החג שבכל שנה מפני גזל מתנות עניים (אבות ה, ט);

האמרות המספריות משמשות פעמים רבות בשיח שיש בו מחלוקת או הסכמה בין חכמים. במקרים אלו האמרה המספרית יוצרת הקבלה מסוימת בין שיטות של חכמים שונים. כמה מתבניות השיח במקרים אלו חוזרות על עצמן.

א. לציון הסכמה:

1. פלוני מחמיר כאלמוני (שתי תמניות), למשל: [18] שלושה דברים רבן גמליא' מחמיר כדברי בית שמי (ביצה ב, ו).

2. פלוני אמר לפני אלמוני (שלוש תמניות), למשל: [19] שלושה דברים אמ' ר' אליעזר בן פרטה [לפני חכמים] [ו] קיימו [את] דבריו (גיטין ג, ד).

ב. לציון מחלוקת:

1. פלוני מטמא/מתיר, אלמוני מטהר/אוסר (11 תמניות), למשל: [20] ששה דברים ר' עקיבא מטמא וחכמים מטהרין (תוס', עדויות א, ז);
2. מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל (5 תמניות) לדוגמה: [21] חמשה דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל (תוס', עדויות ב, ה);
3. פלוני אמר ולא הודו לו (תמניות): [22] שלושה דברים אמ' ר' ישמעאל ולא הודה לו ר' עקיבא (עדויות ב, ו);

באופן כללי האמרות המספריות משמשות פעמים רבות בשיה שמוצגת בו מחלוקת. מחלוקות אלו נחלקות לכמה טיפוסים:

- א. המחלוקת היא על מספר האיברים ברשימה, וכל צד נוקב במפורש מספר אחר. נמצאו חמש היקרויות כאלו, למשל:²⁹
 - [23] ארבעה חותמות היו במקדש וכתוב עליהם: עגל, זכר, גדי וחוטא. בן עזי או' [חמשה היו] וארמית כתוב עליהם: עגל, ד[כ]ר, גדי, חוטא דל וחוטא עשיר (שקלים ה, ג).³⁰
 - ב. צד אחד טוען אמירה כללית שאינה בצורה של אמרה מספרית, וצד שני מצמצם את הכלל באמצעות האמרה המספרית. נמצאו חמש היקרויות כאלו, למשל:³¹
 - [24] שהיה ר' מאיר או': את שדרכו להימנות מקדש. וחכמ' או': אינו מקדש אלא ששה דברים. ר' עקיבא או' שבעה, אילו הן: אגוזי פרך [ו] רימוני בדן, חביות סתומות וחולפות תרדים וקולסי אכרוב ודלעת יונית. ר' עקיבא או' אף כיכרות שלבעל הבית (ערלה ג, ז);³²
 - ג. המחלוקת היא על איבר או איברים ברשימה. בטיפוס זה מוצגת האמרה המספרית, ואחריה מופיעה דעה המוסיפה לרשימה פרט או גורעת ממנו פרט ללא שימוש במספר. נמצאו עשרים מקרים כאלו. פעמים מוסף איבר לרשימה ופעמים מושמט איבר מהרשימה:
 - הוספת פריט:** [25] תשע נערות נדריהן קיימין [...], ר' יהודה או' אף המשיא את בתו קטנה וניתאלמנה או ניתגרשה וחזרה אצלו עדיין היא נערה (נדרים יא, י).³³

²⁹ היקרויות נוספות: תוס', ברכות ו, טז; תוס' קידושין ה, א; ערלה ג, ז (המחלוקת בין ר' מאיר לחכמים); פסחים ד, ו (תוס' שם ג, יח).

³⁰ במקבילה בתוספתא (שקלים ב, טז) מובאת רק כותרת של הרשימה בלי פירוט האיברים. עורך התוספתא נשען במקרה זה על הכתוב במשנה ונמנע מהפירוט: ארבעה חותמות היו במקדש. חוטא היה מביא לוגו עמו. חוטא דל כדברי בן עזי היה מביא לוגו עמו.

³¹ היקרויות נוספות: פסחים ד, ו (תוס' שם ג, יח); מגילה ג, ב; עוקצין ב, ד; תוס', כלים ב"ב, יא.

³² המחלוקת בין ר' מאיר לחכמים מייצגת את הטיפוס הראשון. המחלוקת בין חכמים לר' עקיבא מייצגת את הטיפוס השני.

³³ היקרויות נוספות: עדויות ב, א; ביכורים ב, ו; חולין ה, ג; תוס' שם ו, ט; נידה ב, ו; תוס' שבת ד, ז; שם יד, א; תוס' מכות ה, ד; פסחים ד, ו (תוס' שם ג, יח). הפירוט של האיברים במשנה עדויות ב, א מעניין. האמרה המספרית פותחת את השיח: "ר' חנניה סגן הכהנים העיד ארבעה דברים". אחר כך נמנה האיבר הראשון: "מימיהם של כהנים לא נימנעו מלשרוף את הבשר שניטמא בוולד הטומאה עם הבשר שניטמא באב הטומאה". אחרי האיבר הראשון באה התוספת: "הוסיף ר' עקיבא: מימיהם של כהנים לא נימנעו מלהדליק את השמן שניפסל בטבול יום בנר שניטמא בטמא מת". רק אחר התוספת הזו נמנה האיבר השני (משנה ב), שיש עליו מחלוקת מה ניתן ללמוד ממנו: "אמר רבי חנינא סגן הכהנים: מימי לא ראיתי עור יוצא לבית השרפה. אמר רבי עקיבא: מדבריו למדנו שהמפשיט את הבכור ונמצא טרפה שיאותו הכהנים בעורו. וחכמים אומרים לא ראינו אינו ראיה אלא יוצא לבית השרפה". אחר כך נמנה האיבר השלישי (משנה ג), שבסופו באה אמירה (מוסכמת) מה ניתן ללמוד ממנו: "אף הוא העיד על כפר קטן שהיה בצד ירושלם והיה בו זקן אחד והיה מלוה לכל

השמטת פריט: [26] ר' אליעזר אומ': ארבע נשים דיין שעתן: בתולה ומעוברת [ו] מניקה וזקינה. אמ' ר' יהושע לא שמעתי אלא בתולה (נידה א, ג; תוס' שם א, ה);³⁴ במשנה שלהלן מוצגים כל שלושת הטיפוסים הנזכרים:

[27] ר' מאיר או': כל מלאכה שהתחיל בה קודם לארבעה-עשר גומרה בארבעה-עשר, אבל לא יתחיל בה כתחילה בארבעה-עשר אף-על-פי שהוא יכול לגומרה. וחכמ' אומ': שלוש אומניות עושין מלאכה בערבי פסחים: החייטים והספרים והכובסים. ר' יוסי ברבי יהודה או': אף הרוצענים (פסחים ד, ו; תוס' שם ג, יח).

ד. לעתים המחלוקת אינה נוגעת לאמרה המספרית – לא למספר ולא להיקף – אלא היא מתמקדת באיברים המרכיבים את הרשימה. נמצאו חמש היקרויות כאלו:

[28] בשלושה פרקים בשנה תורמים את הלשכה: ביפרס הפסח; ביפרס העצרת; בפרס החג והן גורנות של מעשר בהמה – דברי ר' עקיבה. בן עזי או': בעשרים ותשעה באדר; באחד בסיון; בעשרים ותשעה באלול. ר' לעזר ור' שמעון או' – באחד בניסן; באחד בסיון; באחד בתשרי (שקלים ג, א);³⁵

כאמור, רות' מחלק את האמרות המספריות במקרא לשלושה סוגים: נרטיביות, רפלקטיביות והורטטיביות. הלשון המשתקפת במשנה היא בעיקרה לשון חוק, ובדבריה נמסרים בעיקר הלכות קצובות, אפודיקטיות. הדברים נכונים גם לתוספתא, אלא שהיא כוללת גם שיח שאינו אפודיקטי בהיקף גדול מזה שבמשנה. משום כך רוב האמרות המספריות שבמשנה ובתוספתא הן אמרות רפלקטיביות או הורטטיביות. האמרות הרפלקטיביות שונות מהאמרות הרפלקטיביות שבמקרא, מפני שגם בהן משתמרת הלכה, ומבחינה זו הגבול בין שני הסוגים מטושטש בלשון חז"ל מזה שבלשון המקרא. גם האמרות הנרטיביות, המתועדות בעיקר בתוספתא, מציינות פעמים רבות נושא הלכתי. להלן דוגמות לסוגי האמרות:

אמרות נרטיביות: חמשה תלמידים היו לו לר' יוחנן בן זכיי ואילו הן [...] (אבות ב, ח); ששה דברים עשו אנשי יריחו [...] (פסחים ד, ח); ולמדתי ממנו שלשה דברים [...] (תוס', דמאי ג, יד). בדוגמה האחרונה האיברים המתפרטים הם הלכות שונות.

אמרות רפלקטיביות: שבעה משקים הן [...] (מכשירין ו, ד); על שלוש עבירות הנשים מיתות בעת לידתן [...] (שבת ב, ו).

אמרות הורטטיביות: על ששה ספיקות שורפין את התרומה [...] (טהרות ד, ה); חמשה לא יתרומו [...] (תרומות א, ו).

3. הכותרת

3.1 מבנה הכותרת

העיון בכותרת, כלומר במשפט הכולל את המספר ואת התכונה המשותפת של האיברים, מעלה שתבניתה הרגילה היא משפט פשוט קצר או צירוף שמני:

משפט פשוט קצר: היו בודקים אותם בשבע חקירות (סנהדרין ה, א); ומברך עליה שמונה ברכות (יומא ז, א); על ששה חדשים שלוחים יוצאים (ר"ה א, ג); חמשה דברים חייבין בחלה (חלה א, א); ארבעה נכנסו לפרדס (תוס', חגיגה ב, ג).

בני הכפר וכותב בכתב ידו ואחרים חותמים, ובא מעשה לפני חכמים והתירו. לפי דרכך אתה למד שהאשה כותבת את גיטה והאיש כותב את שוברו". לבסוף נמנה האיבר הרביעי ללא תוספות עליו.

³⁴ היקרויות נוספות: טהרות ד, ה; סנהדרין ה, א; זבים ב, ב; זבחים א, ד; סנהדרין י, ב; תוס' שם יב, יא; גיטין ט, ד; תוס' תעניות ג, א; תוס' הוריות ב, א.

³⁵ היקרויות נוספות: ר"ה א, א; בכורות ט, ה; תוס' כריתות א, יט; תוס' מנחות י, ב.

צירוף שמני: ארבע רשויות (תוס', שבת א, א); ארבעה אבות נזיקים (ב"ק א, א); ארבע מידות באדם (אבות ה, י).

לצד הרגילות של תבניות אלו נמצאו כמה היקרויות שבהן המשפט המקדים את התמורה הוא משפט מורכב, והאמרה המספרית מופיעה באחד מרכיביו (בחלק העיקרי או בפסוקית): המקבל עליו ארבעה דברים מקבלים אותו להיות חבר (תוס', דמאי ב, ב); ואם החמיץ את שיריה עובר משום ארבעה דברים (תוס', מנחות ז, יג).

פעמים נמצא שהכותרת היא משפט ייחוד: עשרה – אין חולקין להם בבית הגרנות (תוס' תרומות י, יח); תינוק – תולין לו בחמש' דברי' (תוס', זבים ב, ו); שלשה מלכים וארבעה הדיוטות – אין להן חלק לעולם הבא (סנהדרין י, ב; תוס', שם יב, יא).

מבחינת מקומו של המספר במשפט הכותרת ניתן לראות שני טיפוסים: בטיפוס הראשון, הוא הטיפוס הרווח, הצירוף המספרי, הבנוי משם מספר ומשם עצם, מופיע בתחילת המשפט. טיפוס זה מתחלק לארבעה מבנים, שהתפלגותם מתוארת בטבלה:

דוגמה	N	המבנה
חמשה דברים חייבין בחלה (חלה א, א); עשרה ניסים נעשו בבית המקדש (אבות ה, ה);	92	צירוף מספרי + צירוף שמני/פועלי
שלשה פרקלינון הן (כלים כד, טו); ארבעה אבקות הן (תוס', ע"ז א, י);	44	צירוף מספרי + הן/הם
על שבע מצות נצטוו בני נח (תוס', ע"ז ח, ד); בארבעה פרקים העולם נידון (ר"ה א, ב);	23	מילת יחס [על/ב] + צירוף מספרי + צירוף שמני/פועלי
שלוש ארצות לשביעית (שביעית ו, א); שש מעלות בחטאת (תוס' פרה ד, יב);	23	צירוף מספרי + מילת יחס [ב/ל] + שם עצם

בטיפוס השני, הכולל ארבעים ושישה מקרים, הצירוף המספרי מופיע בסוף המשפט: זה הכלל אין הזבח נאכל אלא בארבעה דברים (תוס', זבחים ג, ה); ולמדתי בה שבע הלכות (תוס', נגעים ח, ב).

3.2. היחס בין הכותרת והתמורה

ברוב המוחלט של האמרות התמורה הכוללת באה לאחר המשפט או הצירוף שקדם לה, אולם במקרים בודדים התמורה שזורה בתוך המשפט, מיד לאחר הביטוי המספרי המכליל:

[29] ארבעה מלכים: ירבעם, אחאב, אחז ומנשה, אין להם חלק לעולם הבא (תוס', סנהדרין יב, יא).

במקבילה שבמשנה התמורה באה בסוף המשפט, והצירוף המספרי חוזר לפני הפירוט:

[30] שלושה מלכים וארבעה הדיוטות אין להן חלק לעולם הבא. שלושה מלכים: ירבעם ואחאב

ומנשה [...]; וארבעה הדיוטות: בלעם ודואג, אחיתופל וגחזי (סנהדרין י, ב).³⁶

בדוגמה שלהלן אחרי הכותרת מוצגים שני איברים וענייניהם ורק אחר כך האיבר השלישי:

[31] בית שמיי או' שלש כתות הן: אחת לחיי עולם ואחת לחרפות לדראון עולם. אחת לחיי עולם אילו

צדיקין גמורין. אחת לחרפות לדראון עולם אילו רשעים גמורין. שקולין שבהן יורדין לגיהנם ומצפצפין

בה ועולין הימנה ומתרפין (תוס' סנהדרין יג, ג).

4. אמרות מספריות מורכבות

³⁶ המשנה מונה רק שלושה מלכים ואינה מזכירה את אחז, ואילו התוספתא כוללת אותו ומונה ארבעה מלכים. ראו תלמוד בבלי, סנהדרין קד ע"א.

לא מעט אמרות מספריות בלשון התנאים כוללות יותר ממספר אחד. ההקבלה בין כמה מספרים, שהיא הקבלה בין כמה רשימות, אינה רק כלי סגנוני ורטורי אלא היא חשובה ביותר לתורה שבעל פה, שכן היא עוזרת להבחין בין רשימות דומות או מנוגדות. בקורפוס מתועדים ארבעה מבנים של אמרות מספריות הכוללים שני מספרים לפחות:

4.1. מבנה מודרג

תבניתו של הדגם המודרג כוללת שני מספרים שאחד מהם גדול באחד מהשני, כלומר $1 + X, X$. המבנה המודרג הוא מבנה קלאסי המוכר מהמקרא, מאכדית, מאוגריתית ומארמית.³⁷ הדגם המודרג הנפוץ ביותר במקרא הוא הדגם הכולל את המספרים שלוש וארבע.³⁸ בלשון חז"ל הדגם הזה מתועד ארבע פעמים. לדעת זקוביץ,³⁹ הדוגמות של הדגם שלוש-ארבע בלשון חז"ל מלמדות על ניסיונו של הכותב או העורך לשמור על המסורת המספרית המקראית. אולם חשוב לציין שיש שוני רב בין הדגם במקרא לדגם בלשון חז"ל: במקרא שלושת האיברים הראשונים חוזרים זה על זה או שהם מונים שלושה אלמנטים שווי ערך ואין בהם שינוי או התקדמות מאיבר לאיבר. באיבר הרביעי חל המפנה החריף, השינוי, והוא עיקרה ושיאה של היחידה.⁴⁰ סך האיברים הנמנים בדגם זה במקרא הם ארבעה. כך הן, למשל, האמרות מספר משלי שהובאו בתחילת המאמר. בלשון חז"ל הדגם המודרג משמש כשיש שתי אמרות מספריות הקשורות זו בזו מסיבות שונות, ובשל כך הן נקשרות בשיח אחד. אין עדיפות לאחד מהאיברים על פני האחרים, כפי שיש במקרא, ומספר האיברים הנפרטים הוא הסך הכולל של שתי הרשימות. למשל, בדגם שלוש-ארבע סך האיברים הנפרטים הוא שבעה:⁴¹

[32] בשלושה פרקים [בשנה] הכהנים נושאים את כפיהם ארבע(ה) פעמים [ביום]: בשחרית ובמוסף ובמנחה ובנעילה (ה)שערים. בתעניות ובמעמדות וביום הכיפורים (תענית ד, א).⁴²

במשנה נמצא מקרה אחד שבו הדגם שלוש-ארבעה דומה לדגם המקראי כשסך האיברים הנפרטים הוא ארבעה ולא שבעה:

[33] המפתה נותן שלושה דברים והאונס ארבעה. [המפתה] נותן: בוש[ת ו]פגם וקנס. מוסיף עליו האונס שהוא נותן את הצער (כתובות ג, ד).

לצד הדגם המודרג שלוש-ארבע נמצאה תמנית אחת (במשנה ובתוספתא) שמופיע בה דגם מודרג הכולל את המספרים שתיים-שלוש:

[34] האשה ניקנת בשלושה דרכים וקונה את עצמה בשתי דרכים. ניקנת בכסף ובשטר ובביאה [...]

וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל (קידושין א, א; תוס', שם א, א);

משתי בחינות המבנה של הדוגמה הזו עונה על ההגדרות של דגם מודרג. ראשית, מבחינה פורמלית אכן יש כאן רשימות של שני מספרים מודרגים. שנית, פירוט הרשימות מתאים למבנה המודרג בלשון חז"ל

³⁷ זקוביץ, עמ' 4-5; 17-18.

³⁸ המספר ארבע ממעט לבוא במקרא. הופעותיו הבולטות הן בטקסטים מאוחרים, ראו זקוביץ, עמ' 21.

³⁹ זקוביץ, עמ' 489.

⁴⁰ זקוביץ, עמ' 21.

⁴¹ ראו דוגמה 30 לעיל.

⁴² בדוגמה זו המשנה מונה קודם את הרשימה של ארבעת האיברים ורק אחר כך את הרשימה של שלושת האיברים, שלא על פי הסדר של הדגם המודרג. אפשר שהסיבה לשינוי הזה היא שהחידוש במשנה טמון ברשימה של ארבעת האיברים, דהיינו מספר הפעמים ביום, ולא ברשימה של שלושת האיברים, רשימת המועדים. התלמוד הבבלי (תענית כו ע"ב) מציין על ארבעת האיברים שזו דעת ר' מאיר. שיטת ר' יהודה היא שרק בשחרית ובמוסף יש נשיאת כפיים, ושיטת ר' יוסי שבשחרית, במוסף ובנעילה יש נשיאת כפיים. ייתכן שמכיוון שהנושא הנדון שנוי במחלוקת הוא המוזכר קודם ורק אחריו מוזכרת רשימת המועדים שאין חולק עליה ואין בה כל חידוש.

הגמרא מציעה גרסה מורחבת למשנה, שכן המשנה חסרה, ואפשר שגם בכך יש תמיכה להצעה שלמעלה מדוע הוקדמה הרשימה של ארבעת האיברים לרשימה של השלושה: "חסורי מיחסרה והכי קתני: בשלושה פרקים כהנים נושאים את כפיהן כל זמן שמתפללים, ויש מהן ארבעה פעמים ביום: שחרית, ומוסף, מנחה, ונעילת שערים. ואלו הן שלשה פרקים: תעניות, ומעמדות, ויום הכפורים" (תענית כו כ"ב).

שבו נמנים בסך הכול סך האיברים של שתי הרשימות – במקרה זה חמישה איברים. השוני היחיד שיש בין התמנית הזו לטיפוס של הדגם המודרג השכיח הן במקרא הן בלשון חז"ל הוא שתחילה נזכר המספר הגדול ואחריו המספר הקטן, ולא כפי שהיינו מצפים – תחילה המספר שתיים ואחריו המספר שלוש. דומה שהפתרון לשינוי זה הוא פשוט: הסדר הטבעי המציאותי הוא שהכתיב את השימוש בדגם – תחילה נכנסים למערכת זוגית ואחר כך אפשר לצאת ממנה. משום כך הוקדמה הרשימה של 'נקנית' לרשימה של 'קונה עצמה', אף על פי שבאופן זה המספר שלוש נמנה לפני המספר שתיים.⁴³ לצד הדגם המודרג הנזכר לעיל, שהוא הדגם הקלאסי, לשון חז"ל מכירה מבנה מודרג נוסף הכולל יותר משני מספרים מודרגים. במקרים אלו המנייה מתחילה מהמספר הגדול דווקא ומסתיימת בקטן. נמצאו חמש דוגמות מסוג זה, למשל:⁴⁴

[35] ארבע מתנות בכרם: פרט, שכחה ופאה ועוללות. שלש בתבואה: לקט, שכחה ופאה. שתיים באילן: שכחה ופאה (תוס', פאה ב, יג).

4.2. הקבלות מספריות

דגם ההקבלה המספרית בנוי גם הוא משתי אמרות מספריות, ומטרת השיח היא ליצור הקבלה מסוימת בין שתי האמרות שהמספרים שלהן אינם מודרגים. בדגם זה שני טיפוסים: באחד – שתי האמרות הן בעלות מספר זהה, ובאחר שתי האמרות מספר אחר של איברים לכל אחת מהן. נמצאו 18 היקרויות שבהן ההקבלות הן בין רשימות הכוללות אותו מספר איברים. היקרויות אלו הן במספרים שלוש, ארבע ושבע, למשל:⁴⁵

[36] ארבעה מחוסרי כיפורים (ו) ארבעה מביאין על הזדון (ב) [כ] שגגה [...] (כריתות ב, א).

בארבעה היקרויות ההקבלות הן בין שתי רשימות שונות זו מזו במספר האיברים שלהן:

[37] כהן גדול משתמש בשמונה כלים וההדיוט בארבעה [...] (יומא ז, ה).

[38] בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו פוסל על ידי אחין בדבר אחד והאחין פוסלין על ידיו בארבעה דברים [...] (תוס' יבמות יא, י).⁴⁶

בשני הטיפוסים של מבנה ההקבלה המספרית יש כותרת הכוללת את שני המספרים ואחר כך מתפרטות שתי רשימות. אולם בשתי היקרויות שתי הרשימות מוצגות מראש כשתי רשימות נפרדות, ואין כותרת המאגדת את שני המספרים יחד. במקרים אלו הקשר בין שתי הרשימות רופף יותר, ולכן לא הוצגה כותרת מאחדת:

[39] הזב מטמא את המשכב בחמשה דרכים לטמא אדם ולטמא בגדים: עומד, יושב, שוכב, ניתלה ונישען; והמשכב מטמא [את האדם בשבע דרכים לטמא בגדים]: עומד, יושב, שוכב, ניתלה ונישען במגע ובמשא (זבים ב, ד).

[40] בשלשה פרקים מוכרין את הזרע: בפני הזרע ובשעת הזרע ובפרס הפסח. ובשלשה פרקים מוכרין את היין: בפרס הפסח ובפרס העצרת ובפרס החג (תוס', ב"מ ד, יח).

⁴³ נמצאו שתי היקרויות שבהן אין מדובר בדגם מודרג, אלא באמרה מספרית פשוטה הכוללת רשימה אחת, אולם הכותרת מנוסחת בצורה כזו שיש בה הזדגם מודרג. שתי ההיקרויות הן במספרים שתיים ושלוש: "עור הבשר מטמא בשני שבועות [ו] בשלשה סימנין: בשער לבן ובמחיה ובפסיון. בשער לבן ובמחיה - כתחילה בסוף שבוע ראשון בסוף שבוע שני (ו) לאחר הפטור. ובפסיון - בסוף שבוע ראשון בסוף שבוע שני לאחר הפטור. ומטמא בשני שבועות שהן שלשה-עשר יום" (נגעים ג, ג).

⁴⁴ היקרויות נוספות: מעילה ד, ב; אהלות א, א; כלים כו, א; תוס', ר"ה א, ב.

⁴⁵ שלוש: אבות ה, יט; זבחים ו, ב; תוס' פסחים ג, יט; תוס', ב"מ ד, יח; תוס', סנהדרין ג, ה; תוס', כלים ב"ק ג, ה; תוס', כלים ב"ב ב, ז; ארבע: זבחים ה, ג; תוס', יבמות ו, ד; תוס', יו"ט ד, ד; חמש: תענית ד, ו; ב"ק א, ד (תוס', שם א, ד); כריתות ב, ג; שבע: אבות ה, ז; שם ה, ה-ט;

⁴⁶ ההיקרויות הנוספות: ביכורים ב, ו; זבים ב, ד.

בשתי היקרויות נמצא שהקשר בין שתי הרשימות הדוק – סיבה ותוצאה – ולכן פירוט איברי הרשימות מסורג, דהיינו הפירוט הוא בדרך של איבר מרשימה אחת המיוחס לאיבר מהרשימה השנייה:⁴⁷ [41] שבעה מיני פורעניות באים על שבעה גופי עבירות. מקצתן מעשרין ומקצתן (ש) אינן מעשרין – רעב של בצורת בא, מקצתן רעבים ומקצתן שביעים. גמרו שלא לעשר – רעב שלמהומה ושל בצור[ת] בא. שלא ליטול חלה – רעב שלכליה בא. דבר בא לעולם – על המיתות האמורות בתורה שלא נימסרו לבית דין ועל פירות שביעית. חרב בא[ה] לעולם – על עינוי הדין ועל עיוות הדין ועל המורים בתורה שלא כהלכה [...] (אבות ה, ח).

בדוגמה שלעיל יש עניין סגנוני נוסף היוצר עניין בפירוט: בשלושת האיברים הראשונים דרך הפירוט היא שבתחילה נפרט איבר מהרשימה של העברה ואחר כך איבר מהרשימה של הפורענות. מהאיבר הרביעי הסדר מתהפך ומתאים למוצג בכותרת: תחילה הפורענות ואז העברה שבגינה הפורענות באה. בהיקרות אחת נמצא שלאחר הכותרת המציינת באופן כללי את שתי הרשימות בא פירוט של רשימה אחת בלבד, ואילו הרשימה השנייה מתוארת באופן כללי אך מובן ביותר: [42] שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם: החכם אינו מדבר לפני מי שהוא גדול ממנו, ואינו נכנס לתוך דברי חבירו [...] וחילופיהן בגולם (אבות ה, ז).

4.3 מספר כולל

הדגם השלישי של אמרה מספרית מורכבת כולל שלושה מספרים לפחות. יש בו שתי אמרות מספריות לפחות שיש להן תכונה מסוימת משותפת, ובאמרה מצוין גם המספר השלם הכולל את סך האיברים של האמרות המספריות הנזכרות. תחילה מופיע המספר הכולל ואז הפיצול לאמרות המספריות השונות. נמצאו שמונה היקרויות של מספר כולל. המספרים הכוללים הם שלוש (האמרה כוללת אמרה של שני איברים ואמרה של איבר אחד – שתי תמניות); ארבע (שתי אמרות של שני איברים – שתי תמניות); שש (שתי אמרות של שלושה איברים – שלוש תמניות); שבע (שתי אמרות של שלושה איברים ואמרה של איבר אחד – תמנית אחת). להלן דוגמות:⁴⁸ [43] ששה דברים עשו אנשי יריחו: על שלושה מחו בידן ועל שלושה לא מחו בידן [...] (פסחים ד, ח).

[44] שלשה דברים אמ' ר' עקיבה: על שנים הודו לו ועל אחד לא הודו לו [...] (עדויות ב, ח).

4.4 X שהם Y

הדגם האחרון של אמרה מספרית הכולל יותר ממספר אחד הוא כזה ששני המספרים שבו הם זוגיים, והמספר השני הוא פי שניים מהראשון. התבנית במקרים אלו היא X שהם Y. בתוך התבנית הזו הצירוף השכיח הוא "שתיים/שניים שהם ארבע/ארבעה". תבנית זו מתועדת ארבע פעמים במשנה בארבעה עניינים שונים ויש לה מקבילות בתוספתא. המשנה בראש שבועות מציינת את כל העניינים הללו יחד: [45] שבועות שתיים שהן ארבע, ידיעות הטומאה שתיים שהן ארבע, יציאות השבת שתיים שהן ארבע, מראות נגעים ש[נ]ים שהן ארבעה (שבועות א, א).

⁴⁷ הדוגמה הנוספת היא תוס' יו"ט, ד, ד. בהלכה זו הסירוג הוא בין שני איברים מרשימה אחת לשני איברים מרשימה אחרת: "ארבע רשויות וארבע מצות הן: האורג שני חוטין בין בבגדי קדש בין בבגדי הדיוט והכותב שתי אותות בין בכתבי קדש בין בכתבי הדיוט – בשבת חייב חטאת ביום טוב לוקה ארבעים; האורג חוט אחד בין בבגדי קדש בין בבגדי הדיוט והכותב אות אחת בין בכתבי קדש בין בכתבי הדיוט – בשבת חייב חטאת ביום טוב לוקה את הארבעים, דברי ר' ליעזר. והכמים אומ' בין בשבת בין ביום טוב אין חייב אלא משום שבות".

⁴⁸ רשימת מראי המקום המלאה: עדויות ב, ז; שם ב, ח; פסחים ד, ח; מידות א, ד; שם א, ו; שם ה, ג; תוס', ברכות ו, טז; תוס', פסחים ג, יט.

הרשימות הללו נפרטות במקום המיועד להן בסדר הש"ס.⁴⁹ בתבנית זו מספר האיברים השלם הוא ארבע. מספר זה נחלק לשתי קבוצות שונות, שלכל אחת מהן יש מכנה משותף פרטי המבדיל אותה מרעותה, ומספר זה כולל שני איברים. הרמב"ם (שבועות א, א) מסביר את המבנה הזה בדיונו בעניין השבועות: "שבועות שתיים – לפי שהאדם נשבע על העבר ועל העתיד, ואלה שני מינים. ונחלקת שבועתו בעבר לשני חלקים, שעשה כך וכך או שלא עשאו, וכן בעתיד שיעשה או שלא יעשה". פעם אחת נמצא הדגם הזה עם המספרים ארבע ושמונה:

[46] הנושא אשה כוהנת צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות שהן שמונה, ואילו הן: אמה ואם אמה ואם אבי אמה ואמה, ואם אביה ואמה ואם אבי אמה (קידושין ד, ד).
גם בדוגמה זו יש שני ענפים: שושלת מצד אמה של האישה ושושלת מצד אביה, ובכל צד יש לבדוק ארבע אימהות.

5. הקשר שבין המספר לרשימה

בשתי אמרות מספריות עולה תמיהה ביחס שבין המספר שבראש הרשימה ובין מספר האיברים הנפרטים.

המשנה באבות ב, ח מונה חמישה תלמידים שהיו לרבן יוחנן בן זכאי: רבי אליעזר בן הורקנוס, רבי יהושע בן חנניה, רבי יוסף הכהן, רבי שמעון בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערך. אחר כך, במשנה י', המשנה מציינת שכל אחד מהחכמים אמר שלושה דברים, והיא מונה אותם:

[47] הם אמרו שלשה דברים:

ר' אליעזר א': יהי כבוד חבירך חביב עליך כנפשך [כשלך], ואל תהי נוח לכעוס, ושוב יום אחד לפני מיתתך והווי מתחמם כנגד אורן שלחכמ' והווי זהיר מגחלתן שלא תכווה שנשיכתן [נ]שיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל דבריהם כגחלי אש.

ר' יהושע א': עין רעה ויצר הרע ושנאת הבריות - מוציאין את ה[א]דם מן העולם.

ר' יוסף א': יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך, התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה [לך], וכל מעשיך יהיו לשם ש[מ]ים.

ר' שמעון א': הווי זהיר בקיריית שמע, וכשאתה מתפלל אל תעש תפילתך קבע אלא תחנונים לפני המקום ב' ה' שנ': כי חנון ורחום הוא אך אפים ורב חסד, ואל תהי רשע בפני עצמך.

ר' אליעזר אומ': הווי ש[ק]ד ללמד [תורה] מה שתשיב לאפיקורוס, ודע לפני מי אתה עמל, ומי הוא בעל מלאכתך (אבות ב, י-ד).

למעט התנא הראשון, ר' אליעזר, כל אחד מהתנאים אכן שונה שלושה דברים. אולם קשה לראות כיצד יש שלושה דברים בדברי ר' אליעזר. הוא שונה ארבעה דברים לפחות, ואולי גם חמישה. פרשנים כדוגמת רמב"ם, ברטנורא ותוספות יום טוב ראו את הקושי הזה והציעו דרכים שונות לארגון דברי ר' אליעזר ומעמידים אותם על שלוש.⁵⁰ כשמסתבוננים ביחידת הטקסט השלמה נדמה שניתן להבין את התופעה כאן: חמשת התלמידים נזכרים יחד כתלמידי ר' יוחנן בן זכאי, ומיד אחר כך נאמר שכל אחד מהם אמר שלושה דברים. קביעה זו מבוססת על אמירותיהם של ארבעה מהתלמידים. אלא שכדי שלא לפגום בתמונה שלפיה כל חמשת התלמידים אמרו שלושה דברים הוכנסו בכוח גם דברי ר' אליעזר למסגרת זו, אף על פי שבפשטות הוא אמר יותר משלושה דברים.

משנה בבא קמא (א, ד) מציגה אמרה מספרית מסוג ההקבלה:

[48] חמשה תמים וחמשה מועדים. הבהמה אינה מועדת: לא ליגח ולא ליגוף ולא לישוך ולא לירבוץ ולא לבעוט. השן מועדת לאכל את הראוי לה. והרגל מועדת לשב(ו)ר כדרך הילוכה. ושור המועד. ושור

⁴⁹ שבת א, א; שבועות ב, א; שם ג, א; נגעים א, א.

⁵⁰ ראו את הצעותיהם השונות בפרשנותם על המשנה הנדונה.

המזיק ברשות הניזק. והאדם. הזאב והארי והדוב והנמר והפרדלס והנחש. הרי אילו מועדים. ר' אלעזר אומ'. בזמן שהן תרבות אינן מועדים. והנחש מועד לעולם (ב"ק א, ד); על פי הכותרת המשנה עוסקת בחמישה תמים ובחמישה מועדים. בהתפרטות הרשימות אכן מוצגים חמישה איברים של תמים. אולם חמשת האיברים של המועדים אינם ברורים: רשימת חמשת המועדים כוללת את נזקי השן והרגל, שהם פעולות צפויות של בהמה; שור מועד שכבר נגח כמה פעמים בעבר ולכן גם נגיחתו צפויה; שור תם שהזיק ברשותו של הניזק; אדם המועד לעולם, ושש חיות המועדות מתחילתן: זאב, אריה, דוב, נמר, ברדלס ונחש. סך הכול הרשימה כוללת אחד עשר איברים. קושי זה הוביל את האמוראים (בבלי, בבא קמא טז ע"א) להציג נוסח חלופי למשנה הפותר בעיה זו: אמר רבינא חסורי מחסרא והכי קתני: חמשה תמין הן ואם הועדו חמשתן מועדין, ושן ורגל מועדין מתחלתן וזהו שור המועד, ושור המזיק ברשות הניזק מחלקת רבי טרפון ורבנן, ויש מועדין אחרים כיצא באלו הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס.

לפי נוסח זה חמשת המועדים הנזכרים בכותרת המשנה הם חמש פעולות לא צפויות המנויות ברשימת התמים, שהתרחשו כמה פעמים והפכו את התמים למועדים. זוהי פרשנות חדשה לכותרת 'חמישה מועדים'. נוסף על פעולות אלו ישנם מועדים נוספים המפורטים בהמשך. בנוסח המתוקן הזה אכן לא עולה התמיהה שקיימת במשנה. אך עדיין לא ברור כיצד נתגבש נוסח המשנה. קצוף מנסה לפתור את השאלה מתוך עיון במקבילה שבתוספתא (בבא קמא א, ד-ה).⁵¹ הפתיחה של התוספתא זהה לפתיחה של המשנה, אך התוספתא מונה רק את חמשת התמים. קצוף מוכיח שלדעת בעל התוספתא אין לקבל את חמשת המקרים המועדים במשנה. עורך התוספתא אינו מביא את הרשימה עצמה מכיוון שהיא נמצאת במשנה הקדומה שעמדה לפניו, אלא מסתפק בהוספות על הנאמר במשנה. קצוף אף משחזר את הרשימה: זאב, אריה, דוב, נמר וברדלס – ללא נחש. מסקנתו היא שעורך המשנה סידר שתי פרשנויות תנאיות קדומות זו אחר זו תחת הכותרת הקובעת שישנם חמישה מועדים. במאמרו הוא מתאר את השלבים בהתהוות המשנה.

בין שנקבל את דברי קצוף בין שלא, האמת האובייקטיבית היא שרשימת המועדים כוללת יותר מחמישה איברים. הסיבה הפשוטה לכך היא שעורך המשנה רצה ליצור מבנה מושלם ונאה יותר מבחינה סגנונית. רשימת המועדים מוגדרת תחת כותרת של חמישה מועדים כדי שתקביל לרשימת חמשת התמים. העיון בשתי האמרות שלעיל ובתמיהות שהן מעוררות מלמד על יד עריכה מכוונת שפעלה כאן משיקולים שונים ועל מודעות לסגנון שהייתה במיוחד לעורך המשנה.

6. בין המשנה לתוספתא

התמונה שהוצגה עד כה נגעה לשני הקורפוסים החשובים של לשון התנאים – המשנה והתוספתא – כחטיבה אחת. בעיון מעמיק המשווה בין שני הקורפוסים הללו נמצא שיש מעט הבדלים בהתפלגות של מאמרי הספורות בין המשנה לתוספתא, בעיקר במספרים הנמוכים.

המספר	משנה	תוספתא
שלוש	89	74
ארבע	43	39
חמש	18	14
שש	8	5
שבע	11	6
שמונה	6	2

⁵¹ ב' קצוף, "רשימת חמשת הנזקים המועדים", שנתון המשפט העברי כז (תשע"ב-תשע"ג), עמ' 175-200. אני מודה לבנימין קצוף על שדן עמי בממצאי מחקרו טרם הבאתם לדפוס.

1	1	תשע
3	7	עשר

באופן עקיב מספר מאמרי הספורות במשנה עולה על אלו שבתוספתא בכל המספרים למעט המספר תשע שבו יש שוויון. מצד אחד ההפרש לטובת המשנה אינו גדול, ומצד שני מכיוון שהתוספתא היא חיבור העולה בגודלו על המשנה במידה ניכרת,⁵² ההפרש במספר מאמרי הספורות בין שני החיבורים מקבל משמעות. תמונת המצב הזו מעידה שהחומר במשנה אורגן טוב יותר ובאופן מוקפד יותר מבתוספתא. כאמור, סידור החומר באמצעות הכלי של מאמר ספורות עוזר גם לעניין הזיכרון והשינון של החומר המועבר בעל פה ומבטא גם כלי סגנוני נאה. עורך המשנה עשה שימוש רחב יותר בכלי נפוץ זה.⁵³

7. סיכום

במאמר נדונו האמרות המספריות במספרים שלוש עד עשר בשני חיבורים חשובים המשקפים את לשון התנאים: המשנה והתוספתא. חז"ל השתמשו באמרות המספריות למטרות שונות: (א) למנות איברים השייכים לקטגוריה אחת; (ב) לציין דין של איברים שונים; (ג) להשוות בין איברים ובין קבוצות שונות; (ד) לציון הסכמה או מחלוקת בין חכמים על איברים מסוימים.

מחד גיסא עצם השימוש בסוג ספרותי זה אין בו משום חידוש בהשוואה ללשון המקרא ולתרבויות הקדומות המוכרות לנו, ומאידך גיסא העובדה שמדובר בספרות שבעל פה ובלשון חוק מעצימה ללא ספק את השימוש בכלי זה ומדגישה אותו לא רק ככלי ספרותי. מסיבה זו השימוש באמרות המספריות בחיבורים אלו עולה בשיעור ניכר על שימושן במקרא.

לפחות עשר מסכתות נפתחות באמרה מספרית, ומבחינה זו ברור שראו בה גם כלי סגנוני. לשון חז"ל היא ספרות שבעל-פה, ובשל כך היא מועדת לשיבושים מעצם פעולת המסירה. חז"ל ועורכי החומר התנאי יצרו טכניקות שונות כדי למנוע טעויות במסירה, ואחת מהן היא האמרה המספרית.⁵⁴

מכיוון שלשון חז"ל היא רובה לשון חוק, יש חשיבות עצומה לכלי זה מעבר לשימוש הספרותי שבו. באמצעות השימוש במספר מאורגנים הפרטים במבנה מסוים שיש בו כדי להקל על הזיכרון, למנוע שכחה, בלבול ואף מחלוקת. חז"ל עצמם היו מודעים לחשיבות הכלי, וכן הם דברי הירושלמי (שקלים ה, א [מח ע"ג]):⁵⁵

אמר רבי אבהו: כתיב משפחות סופרים יושבי יעבץ (דבה"י א ב, נה) מה תלמוד לומר סופרי? אלא שעשו את התורה ספורות ספורות: חמשה לא יתרומו, חמשה דברים חייבין

⁵² כ-303000 מילים בתוספתא לעומת כ-188000 מילים במשנה. ראו בערך "תוספתא", האנציקלופדיה העברית, כרך לב, ירושלים-תל אביב תשמ"א, עמ' 590.

⁵³ במאמרי המשווה בין הטטרלמות לטטרלמות שבמשנה לאלו שבתוספתא הגעתי למסקנה דומה. ראו "יחס משנה-תוספתא לאור מקבילות טטרלמה וטרילמה", סידרא כו (תשע"א), עמ' 61-80.

⁵⁴ ראו גם את מסקנתו של טוונר, עמ' 247. בשנים האחרונות אני עוסקת בריטוריקה של חז"ל מכיוונים שונים. כולם חוזרים יחד למסקנה שבלשון התנאים בכלל, ובמשנה בפרט, הייתה מודעות רבה לסגנון, בעיקר בשל חשיבות המסירה של דברים שבעל-פה. כך עלה ממחקריי על אודות הטטרלמה ["הטטרלמה וטרילמה במשנה ובתוספתא", לשוננו עא (תשס"ט), עמ' 287-308; עב (תש"ע), עמ' 37-51; "יחס משנה-תוספתא לאור מקבילות טטרלמה וטרילמה", סידרא כו (תשע"א), עמ' 61-80; "טטרלמת הצירופים הזהים", מחקרים בלשון (טרם פורסם)]. כך עולה מהמחקר הנוכחי על האמרות המספריות, וכך בא לידי ביטוי במחקריי (העתידיים לראות אור בקרוב) על השאלות במשנה.

⁵⁵ האמרה הזו מופיעה בכמה שינויים גם בילקוט שמעוני, דברי הימים תרעד, ראו משה ווייס, "משניות 'ספורות' בראש מסכת", סידרא א (תשמ"ה), עמ' 33, הערה 3.

בחלה, חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן, שלשים ושש כריתות בתורה, שלשה עשר דבר בנבלת העוף הטהור, ארבע אבות נזיקין, אבות מלאכות ארבעים חסר אחת.

לצד התבנית הכללית של האמרות המספריות, הכוללת כותרת המציגה את הנושא ואת מספר האיברים בקבוצה, קיימות תבניות פרטניות של אמרות החוזרות על עצמן. כאלו הן במיוחד התבניות הכוללות שני מספרים: המספר המודרג, המספר הכולל, X שהם Y וההקבלה המספרית. העיון בתבניות השונות של האמרות המספריות, הבחינה של מטרת השיח ושל היחס בין הכותרת לרשימה מלמדים על יד עריכה שפעלה ברשימות אלו ועל הרצון של עורכי המשנה והתוספתא לתחום את החומר ההלכתי למסגרת של האמרות המספריות. בהשוואה כמותית בין האמרות שבמשנה לאלו של התוספתא נמצא כי קיים הבדל קטן לטובת המשנה. הבדל זה מחזק את המסקנה שהוכחה בתחומים שונים במחקר שהמשנה ערוכה באופן הדוק מזה של התוספתא. גם הדוגמות הבודדות בקורפוס שאין בהן התאמה בין הכותרת למספר הפריטים ברשימה מעידות על שיקולי סגנון ועריכה שפעלו בטקסט ועל הרצון לכפוף את החומר לתבנית של אמרה מספרית מסוימת למרות אי ההלימה המושלמת שבדבר.